

statě nepřekročil ve svém výkladu za historická východiska různých teorií, nevyjádřil se systematictěji k soudobým teoriím sociální stratifikace, existujícím dnes v podobě teorií moci nebo funkcionálních teorií, teorií dvou, tří a mnoha tříd. Také problematikou sociální mobility se autor nezabývá.

Úměrnou pozornost jsme věnovali zajímavé a podnětné zpracované problematice sedmé kapitoly. Střední část této nejrozsáhlejší kapitoly, věnovaná problematice skupin nátlaku a systémů politických stran, nevyznívá však tak jednoznačně, jak by si byl zřejmě autor přál. Zdá se, že ani schéma politických stran, které navrhuje Wiatr, není bez slabin. Budeme-li zde totiž aplikovat důsledně pojmy, které Wiatr sám charakterizoval (politická strana, skupina nátlaku, kritérium reálné možnosti získat moc), vznikne pro jeho schéma otázka zásadní důležitosti: může se politická strana chovat pouze jako skupina nátlaku a zůstat přitom politickou stranou? Kromě toho vzniká ještě řada otázek dalších. Ukazuje se, že zřejmě nelze převzít mechanicky určité charakteristiky a na nich vybudovat vlastní schéma, nýbrž že dříve než schéma bylo nutno nově formulovat pojetí politické strany a skupiny nátlaku.

Pokud jde o vybavení knihy pomocným aparát, má kniha pouze jmenný rejstřík a za jednotlivými kapitolami seznamy doporučené literatury. Tuto literaturu tvoří většinou původní polské práce a různá díla klasiků marxismu. Seznamy západní produkce k jednotlivým problémům uváděny nejsou. Do jisté míry ji nahrazují odkazy na základní práce v textu a citace.

Můžeme uzavřít, že přes možné výhrady k pojetí a řazení sociologické problematiky je Wiatrova kniha velice podnětná, a tím, že se nezabývá abstraktními úvahami o vztahu sociologie a historického materialismu, nýbrž tento vztah ve svém pojetí konkrétně realizuje, je zatím jedinečným činem v produkci učebnic a příruček historického materialismu. Nemělo by trvat tři až čtyři roky, než ji dostane do ruky náš čtenář.

Lubomír Brokl

Stefan Szostkiewicz: Sociologický výzkum – procedury a techniky¹

Období, nazývané ne vždy výstižně „kultem osobnosti“, nepřálo sociologii ani sociologickému výzkumu. Příčin tohoto stavu bylo více. Mezi jinými i okolnost, že v té době nebyl zájem o pravdivé poznání společenské skutečnosti, která by mohla být v rozporu se současnou praxí a určitými apriorními představami. Chyběl plodný vztah organické spolupráce mezi teorií a empirií.

Toto období bylo zcela pochopitelně vystředáno velkým živelným zájmem o tuto oblast jak v odborných kruzích, tak v kruzích nejširší veřejnosti, což v sobě skrývá opět další nebezpečí: sociologie jako móda, její diskre-

ditace, profanace jakožto vědy. Toto nebezpečí je reálné především v tom, že zatímco se dnes se sociologickým výzkumem počítá a dokonce se začíná dělat, není vždy jasné, jak se má dělat. K tomu, aby sociologický výzkum přinesl vědecké poznatky pro teorii i společenskou praxi, nestačí totiž nadšení, odvaha ani dobrá vůle. Mnohé výzkumy zrozkotávají právě na tom, že nejsou odborně připravené; materiál, který shromažďují, je pak bezcenný. Sociologické výzkumy předpokládají solidní orientaci ve společenských vědách a zvrhnutelnou znalost procedur a technik sociologického výzkumu.

Proto je třeba přivítat první překlad jedné z polských prací v této oblasti, která má u nás širší publicitu, na rozdíl od několika ojedinělých našich prací, zabývajících se těmito problémy speciálně v rámci kulturně osvětové činnosti a vydaných pro vlastní potřebu některých institucí ještě na sklonku zmíněného období kultu [Disman, Katriak, Lamser, Tahy, Tauber].

Autor práce, polský sociolog Stefan Szostkiewicz, se pokouší shrnout základní poznatky o této problematice na základě literatury i vlastních zkušeností a podat jejich systematický výklad. Autorovy zkušenosti ze systematické výzkumné činnosti v oblasti sociologie, jako pracovníka Polské akademie věd, mu umožnily soustředit se na ty fáze sociologického výzkumu, kde se výzkumníci nejčastěji dopouštějí chyb a kde na ně čeká nejvíce úskalí a překážek. Tato nevelká, ale zato lapidárně podaná knížka přináší řadu zajímavých poznatků a podnětů, jak postupovat při uskutečňování sociologických výzkumů, jakých metodických zásad se při tom držet a jak ve výzkumné práci čelit různým chybám a nedostatkům.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první z nich se autor zabývá teoretickými otázkami sociologického výzkumu. Objasňuje cíl, úkoly a předmět sociologického výzkumu. Zvláště akcentuje funkci hypotézy. Zdůrazňuje, že většina výzkumů, s výjimkou těch, které mají čistě popisný charakter, spočívá na ověřování předem formulovaných hypotéz. Rozeznává dva druhy hypotéz, které se většinou používají v empirických výzkumech: 1. východiskové hypotézy, založené na tzv. teoretických definicích, 2. pracovní hypotézy, založené na tzv. operativních definicích. Oba druhy jsou spolu v úzké vzájemné souvislosti. Východiskové hypotézy formulují soudy ve všeobecných kategoriích, které určují zásadní formy nebo tendence vyskytujících se jevů. K ověření východiskové hypotézy je nevyhnutelně třeba vytvořit si na jejím základě pracovní hypotézu. Aby pracovní hypotéza nebyla v rozporu s východiskovou hypotézou, musí splňovat dvě podmínky: 1. být empiricky ověřitelná, 2. být rozsahem pojmu na určitém stupni identická s hypotézou východiskovou.

Pozornost věnuje autor také terminologii.

¹ Stefan Szostkiewicz: *Sociologický výzkum-procedury a techniky*, VPL, Bratislava 1964. Z polského originálu přeložil a úvod napsal doc. dr. Ján Pašlák.